

ה פ ר ז א י ק ו

(רמזי הערכה)

מיצמיביץ':

הוי, שור נא ושמע: הן קשלה צבעי קשת

ברק ליטא נובע... שטפנו פאָשד
מנבכי החרש...

אין זאת פי לפני הקוץ המפתיע
קרסי ממששים בקב גם נגהות...
הנפל פה דבר קהז אל-הזמן שוב
הופיע —

הסב את פניו מול תפארת ההוד
קרוז את עיניו בקהר המתמיה,
בזנר שוקע באקף שמשות — —
שמשות אנדות משתפכות בפיפון...
נשובה, אחים! שוב צעד אל הזמן...
(ב: יובסקי, שיר שמיני)

וגם אנחנו לא נפרו במשהו, אם נאמר
כמלים האלה לשבחו של שניאור שלנו.
הלא גם הוא משורר ליטא, מולדת
ליטא העברית. חניך יחדות המסורת,
שימו ילדותו עברו באותה האוירה של
דורות שלפנינו, שהם ודרך
חיהם נשתקעו לעולמים —
ספג לתוכו את הרוח המרה"
פת על פני אבותיו, את שכינת היהדות
הגלותית. לא אחת היה מטיח דברים
קשים כלפי אותם היהודים, על ארחות
חיהם, הליכותיהם והזיוותיהם ואולם
ימי ילדותו רעננים בנפשו. לעתים

את עיניו ויפן הסגפר להיי ההווה,
לעבר הקרוב, לאותה ירושלים דליטא
היקרה, למנהגיה ואנשיה, לצורת דאגו-
תיהנו ומיתושיה, ששונה ויגונה —
הנה הולכת ומתרחקת מאליה איפופיאה
גדולה בלשון האידית שבה חיו „נכד-
דיח“, סכלו ונאנחו, ראו אור וחושך
ומתו.

גם מגדלי בכתו על דבר ההווה —
תיארל בשפת אחיו המרוכרת, אך מה-
שבת העתיד הניעתו שיתרגם עצמו את
יצירותיו לשפת אבותיו, לדורות
הבאים. ושלום יסע לי כס אף הוא
ישאר למזכרת עד בספרותנו בכתביו
המתורגמים לעברית בידו התנו י. ד.
ברקוביץ, וכימהה היא בנו כי אף
שניאור, ויבדל להיים ארוכים, ימצא
את עצמו כמתרגם עצמו וכוחו הגדול
בוה בכר ראיו ב„הגיבן“ ופרסי „אנשו
שקלוב“, שלא תרגום הם, אלא הידוש
יצירה.

ב.

מה הם לנו כתבי שניאור? אם מני-
דלי הצליף עלינו סאטירה חריפה ועו-
קצת, אם שלום עליכם העניקנו ביד
דחכה ונדיבה סאוצר ההומור הנפלא,
הרו ז. שניאור יצר איפופיאה כבירה,
העולה על יצירות רבות של מספרים,
אמנים באירופה, ברוחה ובנבחה, במי-
עופה ובתיקפה וביתוד בסננונה ובטבי-
ניטה המפליאה, הרי כך תיאר יגלוים
סלובצקי את „פאן טדיאוש“ של

א.

זה האמן הגדול, השולט בנבכי הסני-
נון ובכל מכמני הלשון, הפייטן הלירי
ומשורר הרעיון, בעל כשרונות אפיים
ורוח סוערת ואדירה באחד — הוא גם
פרוזאיקן כביר בספרותנו. אך בעוד
ששירתו אצל כה לנו מרותו בשפתנו
העברית — הרי רוב יצירותיו בפרוזה
כתבו אידיש. בידוע, שכפל-לשונות
איננו חזיון בודד או חדש בקורות ספי-
רוחנו ולו, כנראה, מצע היסטורי ופסי-
כולוגי. הגישה לעמנו היא ביסודה
גישה לאחדות היסטורית — הרי אותם
התינוקות של בית רבן, המסוהרים בעי-
לות השחר לחרד הרבי — אינם אלא
נכריהם וניניהם של נסיכי יהודה
ואציליה אשר גלו ונשבו „בין גוים
צהבהבים“. ואותה הגלות המרה, שהרי
כה אנו מבקשים לירוק בפניה — היא
שהיתה לנו אָם ולא אָם תורנית בלבד
— אלה מקלט רוח כביר ומחבא איתן
ללכותינו החרכים, ומכאן הקירבה
לשפת אידיש שרוב זכרונות יקרים לנו
נשתמרו בצליליה. כהיות על הפייטן
יד ה', להשיחו עבר עמנו ועתידו,
בהתפרץ ספיו חזון נבואה — מי יתן
ויקומו תזיונותיו הנעלים בדרך שנת-
קים משא „ימי הבינים“... — בהתעמף
עליו נפשו מרוב יגון או מרוב שמחה
— שוטפות המלים בשפת אבותינו,
בלשון הנביאים ורוח השכינה חופפת
עליהן. אולם כאשר יסב המשורר

קרוכ לאדסוס מ"סון ואדים". גם בה-זהו דופק לב ילד תמים. מה מרעיש הוא מתזה הקרב הפנימי המחולל בנפשו, בהיות עליו להמית את הנבל, הנולד צודילו. אף כי יודע הוא שהדין עמו — הלא רועד הוא כעלה: הלא עליו לשפוך דם אדם.

והנה ר' דודי, "אוכל הפשטיות", אשר מת במנפת ההלידע דוקא משום שחיסר פשטיא אחת. ואותם המספרים המהללים ומשבחים את נופתו הדי-לה והצנומה בפסוקי "שיר השירים"... או אותו חיל, פליטת צבאות ניקולא, שנעשה שמש בבית הכנסת והשליש בו סדריו שלו והרי נקמתו המשונה בפלב שמעל מעל בקודש ואכל מנרות השבת, והנה גר צדק האדוק פי שבעה מן הרב עצמו, ושלא יכול לכבוש את יצרו דוקא כיום הכפורים וחטא לאלהים בש-חותו בסבוק יי...

ומה נאים הם טפוסים הנשים בעלת הבית, מרת פייגה, אשת חיל היוודעת פרק בהלכות מעשה מרקחת, או בלומה האלמנה, המרבירה את אורחיה בכל חג אצל שולחנה (הוי... אותם "הכבד" דים" בתגים ובמועדים לכל קדרותיהם, פניהם, פנכותיהם, דוודיהם וכו'). ותמונת בת-שבע האומללה, הכוננת בבעלה הנבון, היא בת-שבע שנטרפה רעתה עליה מרוב תלאות...

ובני אורי הקטנים — זאלואלח, פייכל'ה וירחמיאל'קה — הלא הם אר צד בתורת נפש הילד העשירה, נפש הילד העברי המתפתחת והכשלה קודם זמנה.

מצבה גדולה הציב שניאור לעיירתו שקלוב, המהפכה הרוסית ופורעניות שלאחריה השמידו את החיים האלה על רפוסם וירכבם ואינם עוד. על הדיסות הזמן לא נשארו אלא אבני הריחיים האפורות והספרים הנפלאים של שני-אור.

שלמה דיקמן

וארשה

דוצה ל-... את עצמו בפרודור קודם שיכנס לטרקלין. הנה הוא טנסה לבוא למסיבת הרב בלוית אחיו, אורי. ולא פה יכירנו מקר מו... האנשים "מתרועעים" למדי עם גורא העולם ובמה יקדם הוא, ז'ומה, את פניו? הרי הוא משוטט ומבקש ליד-בק ברוח של עילוי וסופו שהוא מוצא בבית המדרש בין קהל קוראי הו...

בשבתות. כאן מקומו, כאן בין דלת העם, תימצא כף נחת לנפשו, שהעושר והכבוד לא יכלו לטמאה ולשקצה. ול'ז' מה יש חולשה משלו — נערץ לו כתב יד מפואר. הרי קנה המידה האחד "שב ירו אצלו ה"פוצ'ירוק". נפל בנורלו חתן נאה שכתבו מסולסל — מלך פיק, זולל וסובא, נובל וערום וכן בליעל...

דמות אחרת: ליבה הגבן. קמצן חיזור ומלוח ברבית, קודר ואפל, שבי-תו הצד והנבן כמוהו, כולו חושך ואפ-לה. ואולם מה י... די, בן ליטא, מקמצני שאר אומות הער-לם. את בניו יחנך וילמד. ירא, מות ירא הוא מפני העם-ארצות. הסניד-מה נפלא הטיפוס הזה — בפרהסיא — דכא את רוחו ופקה את עיניו לרוותה לראות את גולית...

ואורי — אחיו של ז'ומה — בעל הבית הגון ותלמיד חכם נאה ואף הוא מתואר לכל פרטיו ודקדוקיו. הנה, למד של, נראה אותו בבקשו להראות לאשתו מרת פייגה את כותו בתורות החינוך כאמן-פרדגונ וסופו של דבר מהפכת סדום ועמורה בבית. או, למשל, מחזה השחוק והשעשועים בדבר אורי עם הצ'ה החגר, כשרסיסי זעה קרים מכ-סים את פניו והוא מנגנם מרוב פחד ועומד בפיק ברכים ואינו "נוטה" אלא מלה אחת בכל הזמנים, בכל הגופים ובכל האפנים. ומה נפלאה היא שפת היהודי בתפולתו, כשהוא מדבר בשער-לים, כאנחות והיוכים, נשברי פסוקים והעויות משונות להנות רעיונו...

מרהיבה בשלל צבעיה היא דמותו של נח המכונה פנדרה. הוא כנכוד ענק הרומה בכל לפסל אליל יווני, והי

תלמידי חכמים, עמי הארצות, אנשו מעלה והדיוטות, עשירים, גבירים, נדיבי-נים, דלת העם, יהודים וגויים, "צהבי-הבים", בתים ובתי-כנסת, שווקים, שדות ויערות, מהרות ונאות דשא. ועל הכל — סוד חידתנו.

מי זר וירד לעומק טעמה של שבת מלכתא? ועוד בשירו "תכלין" שר שני-אור על אותה הריכה השחורה המופיעה בחשאי בכל מטבח ומטבח יהודי כשהתכלין בידה — אותו הטעם הכמוס במאכלנו ביום השביעי. גם ב"דוד ז'ומה" מופיעה השבת בכל יפעתה: שבת — לפנות ערב. הוי מי יבין את הצער העמוק, את היגון החי-ישי הבוקע ועולה שבת עם חשכה בנפש ישראל? צללים נונים ואפלים-אהילים על השולחן הצחור בבית-מורה-ההוראה... מספוב מתנועות הדי-מיות השחורות של החסידים ובחלל האויר מתנשאים צילי ומירות השבת בשפה הארמית, אשר גם מלאכי השרת אינם נזקקים לה... הרב הישיש, עטוף צללים, כטרחה בעולמות עליונים. והיא — השבת, האם הרחמניה, מטה און ושומעת לקולו הרועד בדממת הערב, ברוח השדות והיערות... היום דד — בא הערב המכריל בין קורש לחול, בין מנוחת שבת וראגות השבוע. עולים הנעגועים והנפש נכספת אל השבת ההולכת ופורשת ועורגת למלכה שת-בוא בשבוע הנא בזהרה הקדוש, בברק כוכבי אל ואור הנרות בחלוניהם של ישראל.

והרי מעט שרמוטים בדמויותיו: הרי לפנינו דמותו של הדוד ז'ומה. יהודי — "חי וקים" פשוט, שנתעשר בעבוד-תו, עבודת פרך — בתפירת פרוות. אך מה דתק פרוון זה מאותו ז'ורדין למד של של מוליאצ הצרפתי. הוא איננו מעריץ כלל את רמי היהש. שונא הוא בתכלית את ה"שנוררים" וכלי הקודש הקבצנים ההולכים בטל ויושבים בחי-בוק ידים ומתחסדים עם הקדוש ברוך הוא. אמנם אדם קשה ועקשן הוא, אך איש עבודה הגון. ואולם מה מלבב אותנו האיש, התועה בדרכי החיים" והי

מלכות נשקפות מבעד חרוזיו העינים העמוקות והנוגות של האם-העבריה ולא אחת יסעיר את רוחנו לב האב היהודי וכשלהבת נצח יזהירו בחדרי לבבנו פני הנר"א הנשקפים אלינו מכל בית ובית יהודי. אלה הפנים כבדי-ההנות פני גאון המרחף בעולמות עליונים, אשר לא הכילנו מסגרת תקופתו, פני ישיש ושב שהם כהר אנדה רתוקה, ואותן העינים התמימות — עיני ילד רך מלאות רחמים ותמלה לכל אחיו הנדכאים והנענים.

ג.

לא המנמה אך המבנה ביצירותיו של שניאור והלך הרוח שבהן מניחים מקום להשוותה עם גדול המספרים הפולנים סנק ביץ. כאן וכאן אותה התסתחות העלילה, אותו עושר תמונות, אותו רוב-גוונים. עתים מתרומט מספ-דנו לשיא דמיון ורוח והפרוזה שלו נשמעת כשירה נעלה ונשגבה ומתרק-מת כאגדה נפלאה. ומה רבים הם כשר-רוגות ההסתכלות שבו, עיני החריפה המתחקה על כל תנועה קלילה, הצופה כל רמז דק וכל קורטוב וכל משהו של משהו. רוחו העז, הסוער והמהפכני כשירתו הנראה לנו לעתים קרובות כקצראף, מפתיע אותנו בפרוזה דוקא באורך רוח, במתינות, ובהרתיאור פסיכולוגיים לדקדוקם. וכמה הוא יודע את כל מסתרי נשמת האדם למחבואיה וכמה הצליח בתאורי הטבע ההולך ומדמה לנו עצמו, כמצב רוחנו, כמהלך נפשונו. אין תמונותיו ציורפי צבעים, נהרות וצללים אלא יצירות אמנות משוכללות, פיתוח גוי בהיכלי היופי. בקראי דרכו בתיאור אני נזכר בצייר הפולני יאן מאטאיקו, שהוא כמסנור עינינו בסלסלותיו הנפלאות התלויות בצואר מלכיו. וכמעוררנו לגשת ולמשש במו ידינו את פני מרבדי הקטיפה הרכים השטוחים לרגלי גבוריו, החיים בתמור-נותיו...

ד.

לעינינו ליטא על חסנה, יפיה והדי-דה, אורותיה וצלליה, מעלותיה ותסרר-נחיה. בעלי בתים,